

3. Лист ДПАУ «Щодо роз'яснення з питань застосування Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»» №3357/11/15 – 2116 від 03.04.98 р.
4. Постанова Верховного Суду України «Спир про визнання недійсними рішення органу ДПІ «Про застосування та стягнення сум штрафних (фінансових) санкцій, донарахованих сум податків, зборів (обов'язкових платежів) та пені за порушення податкового та іншого законодавства» від 26.11.2002 р. у справі № 20 – 6/030 та від 26.11.2002 № 20-6/3.
5. Лист ДПАУ «Щодо врахування у податковому обліку операцій з реалізації товарів за цінами нижче цін придбання», №7522/7/23 – 6217 від 27.04.2004 р.
6. Занько Б. Харчування працівників: ситно годуємо, правильно оформлюємо // Все про бухгалтерський облік. – 2002. - № 95. – С. 4-7.
7. Занько Б. Їдальня на підприємстві // Все про бухгалтерський облік. – 2002. - № 69. – С. 23-27.
8. Голцій Р. Як зберегти здоров'я на виробництві // Все про бухгалтерський облік. – 2002. - № 115. - С. 10-15.
9. Корніюк О. Харчові ваучери: особливості функціонування // Бухгалтерія. – 2004. – № 42 (613). – С. 12-13.
10. Наказ Державного комітету України по економічній діяльності, стандартизації, метрології та сертифікації № 441 від 22.10.96 р.

В статье рассмотрено влияние налогообложения в части налога на прибыль на построение учета в подразделениях питания. Обоснованно целесообразный вариант организации деятельности подразделений питания с точки зрения включения расходов подразделения в валовые расходы предприятия. Исследовано отображение в учете удешевления стоимости питания работников предприятия. Предложен вариант отображения такого удешевления на счетах бухгалтерского учета

In the article influence of taxation in part of income tax is considered on the construction of account in subsections of feed. Grounded an expedient variant of organization of activity of subsections of feed is from the point of view including of charges of subsection to the gross charges of enterprise. Investigational reflection in the account of reduction of prices of cost of feed of workers of enterprise. The variant of reflection of such reduction of prices is offered on the accounts of record-keeping

УДК 331.024.349.2

М.П. Тарнавський, канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Т.В. Решитько, канд. екон. наук

Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення

Стан та динаміка ринку праці на селі

Дана публікація присвячена розгляду проблем сільського ринку праці, аналізу факторів, що впливають на нього.

сільський ринок праці, зайнятість сільського населення, безробіття

Ситуація на сільському ринку праці залишається надзвичайно складною. Високим є рівень сільського безробіття. У 2007 р. рівень зареєстрованого безробіття у сільській місцевості склав 5,7%, що набагато вище, ніж у містах (2,2%). За даними Державного центру зайнятості, на обліку в службі зайнятості щорічно перебуває біля 1 млн. незайнятих осіб. Що ж стосується працевлаштування, то за сприяння служби зайнятості роботу знаходив в середньому лише кожен четвертий мешканець села, що перебував на обліку по безробіттю. Середня тривалість незайнятості сільського населення у 2007 р. складала 12 місяців, а середня тривалість пошуку роботи – 6

місяців. Ці та інші негативні фактори призводять до загострення соціальної напруги на селі.

Метою статті є вивчення стану сільського ринку праці та пошук дієвих заходів і механізмів для його стабілізації і розвитку.

Питанням вивчення проблем сільського ринку праці присвячено чимало наукових досліджень. Їх результати широко висвітлені у працях провідних українських вчених: С.І. Бандура, І.Ф. Гнибіденка, В.С. Дієсперова, А.М. Колота, Е.М. Лібанової, Т.П. Петрової, К.І. Якуби та інших авторів.

В економічній науці використовуються два підходи до визначення ринку праці:

- вузьке тлумачення, згідно з яким рамки ринку праці (поточного) обмежуються сферою купівлі-продажу робочої сили, у якій взаємодіють особи, які шукають оплачувану роботу по найму, і власники, які хочуть найняти працівників для роботи на своїх підприємствах;

- розширене тлумачення, згідно з яким на ринку праці (сукупному) перебуває все економічно активне населення, до складу якого входять як зайняті (незалежно від статусу зайнятості та мотивації до пошуків іншої чи додаткової роботи), так і безробітні, незалежно від того шукають вони оплачувану роботу чи намагаються організувати власний бізнес [1, С.44].

Суттєвий вплив на сільський ринок праці має поглиблення глобалізаційних процесів, серед яких: підвищення мобільності робочої сили, ймовірність пристосування до нових робочих місць, зміна економічних умов господарювання, можливість переходу колишніх працівників сільського господарства для працевлаштування в інші більш матеріально перспективні галузі економіки. Відбувається це через непривабливі умови проживання в сільській місцевості та праці в аграрному секторі, де переважає ручна праця, а звідси завищене трудове і соціальне навантаження, низький рівень заробітної плати. Продовжується міграційний відтік селян у міста, де зосереджені майже всі інші виробничі галузі, відносно більш високий рівень життя та краще розвинута соціальна інфраструктура, а останнім часом - за кордон заради більш престижних заробітків. Тільки за офіційними даними у 2007 р. міжнародна міграція селян за межі України склала 6502 особи, з них у країни СНД – 4729 осіб, в інші країни - 1773 особи [2, С.9]. Обсяги ж неофіційної міжнародної міграції у багато разів перевищують офіційні показники.

Сьогодні Україна на європейському ринку праці виступає переважно як держава-експортер робочої сили, хоча відмічається тенденція до зростання числа іноземних громадян, які працюють в Україні. Як стверджують окремі науковці, чисельність останніх приблизно в 10 разів менша, ніж українців, які працюють за кордоном [3]. Масова міграція продуктивної робочої сили, особливо вчених і спеціалістів в розвинуті країни, негативно впливає на трудовий потенціал країни та регіонів, супроводжується вимушеним розривом сімейних зв'язків.

Реформування аграрного сектора економіки не покращило ситуацію на сільському ринку праці. Дослідження показали, що новостворені аграрні формування не в змозі працевлаштувати усіх колишніх членів реформованих сільськогосподарських підприємств. Більше того, вони щорічно у значних обсягах скорочують свій персонал. За останні 8 років середньооблікова чисельність штатних працівників тут зменшилася з 2688 тис. осіб до 779 тис. осіб, тобто у 3,45 рази (рис. 1).

В перехідний період особисті селянські господарства (ОСГ) стали відчутним компенсатором зайнятості сільського населення. Сьогодні в них виробляється майже 60% всієї сільськогосподарської продукції України. Проте, вони відчувають значні труднощі в своїй діяльності. Проблемними залишаються питання щодо статусу їх зайнятості, урахування стажу роботи, пенсійного забезпечення. Та й чи може

дрібнотоварне сільськогосподарське виробництво на рівних конкурувати з великими сільськогосподарськими підприємствами, коли Україна вступила до СОТ, та протистояти викликам часу? Є очевидним, що ОСГ стануть першими кандидатами на банкрутство, тому, що їх продукція практично не підлягає сертифікації, вони не зможуть витримати жорсткої конкуренції на світових ринках.

За даними вибірових статистичних обстежень домогосподарств та економічної активності населення (за методологією МОП), останнім часом (1999-2007 рр.) за рахунок розвитку дрібнотоварного сільськогосподарського виробництва з'явилася деяка позитивна тенденція у збільшенні чисельності економічно активного сільського населення (зростання на 9,0%). Збільшилося і число зайнятих осіб. З початку реформування КСП кількість зайнятих зросла на 10%. Щоправда, темпи зростання зайнятості серед населення старше працездатного віку набагато вищі (147,8%), ніж осіб у працездатному віці (104,9%), що забезпечують особисті селянські господарства, де працюють саме особи пенсійного віку. Низький рівень пенсійного забезпечення осіб пенсійного віку сільської місцевості спонукає їх працювати в ОСГ для отримання додаткового засобу існування. У підсумку маємо помітне зростання рівня зайнятості сільського населення, проти 1999 р. він зріс на 7,5% у 2007 р.

Рисунок 1 – Чисельність працівників зайнятих в реформованих сільськогосподарських підприємствах та особистих селянських господарствах в Україні у 1999-2007 рр.

Статистичні дані щодо розподілу економічно активного сільського населення України за віковими групами свідчать, що у загальній структурі найбільша питома вага припадає на населення у працездатному віці (чоловіки 16-59 років, жінки 15-54 років) – 87,2%, значну частку має населення у віці старшому за працездатний (чоловіки 60 і більше років, жінки 55 і більше років) – 12,8%. Серед зайнятих – аналогічно – 86,4% і 13,6%. Абсолютна більшість безробітних селян знаходиться у працездатному віці – 99,9% [4, С.66].

У 2005-2007 роках неформальний сектор економіки (праця в ОСГ) був єдиним місцем прикладання праці майже кожної другої особи з числа зайнятих мешканців села, що пояснюється не лише бажанням самостійно працювати на отриманих земельних паях, але й труднощами, пов'язаними з пошуком роботи. Внаслідок поширення зайнятості в ОСГ сільськогосподарське виробництво залишається переважаючим видом

діяльності неформального сектору економіки (у 2005 р. чисельність зайнятих у цьому секторі складала 82%, у 2006 р. – 71,6%, у 2007р. – 70,5%) [4, С.48].

На рівень безробіття позитивно впливає також значне зменшення чисельності економічно неактивного сільського населення (на 21 %). Йдеться про осіб, які зневірилися знайти роботу або започаткувати власну справу та зайнятих лише у домашньому господарстві. Економічно неактивне населення працездатного віку та особи, які зневірилися у пошуках роботи, за умови сприятливої кон'юнктури на ринку праці могли б запропонувати свою робочу силу, а отже розглядатися як безробітні. З урахуванням таких громадян рівень безробіття населення був би значно вищим.

У 2007 р. порівняно з 2006 р. хоч і спостерігалось деяке зменшення чисельності безробітних в сільській місцевості з 401,5 тис. осіб до 379,4 тис. осіб (рівень безробіття знизився з 5,8% до 5,4%), проте ознак зменшення безробіття не видно. Основними причинами незайнятості безробітних віком 15-70 років (за методологією МОП) в сільській місцевості виступали: вивільнення з причин економічного характеру (38,3%), звільнення за власним бажанням (26,3%), не працевлаштованість після закінчення навчальних закладів (16,4%), звільнення у зв'язку з закінченням терміну дії трудового договору (11,2%) [4, С.104].

Статистичні дані щодо стану економічної активності у 2000-2007 роках (табл. 1) свідчать, що більшість безробітних селян (93,7-93,9%) намагалися знайти роботу за наймом, але знаходили її не більше 4% безробітного сільського населення. Що ж до започаткування селянами підприємницької діяльності, то її намагалися організувати лише 0,5-1,3% безробітних мешканців села (табл. 1).

В Україні ведеться офіційний статистичний облік зайнятості населення на підставі звітів підприємств, установ, організацій відповідно до Закону України «Про зайнятість». Як свідчать статистичні дані, після проведення аграрної реформи ситуація на сільському ринку праці надзвичайно загострилась.

Таблиця 1 – Характеристика діяльності безробітного сільського населення України щодо працевлаштування у 2000-2007 рр.

№ з/п	Показник	2000 р.	2001 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.
1.	Безробітне сільське населення у віці 15-70 років – всього, тис. осіб у тому числі (у відсотках до підсумку): а) шукали роботу б) намагалися організувати власну справу	458,1 93,9 1,1	466,8 94,0 1,3	560,7 93,2 0,6	400,9 95,3 0,5	401,5 94,1 0,7	379,4 93,7 0,9
2.	Із загального числа безробітних (у відсотках до підсумку): а) знайшли роботу та приступають до неї впродовж найближчих двох тижнів б) знайшли роботу і чекають відповіді	 1,4 3,6	 1,2 3,5	 4,6 1,6	 1,7 2,5	 1,4 3,8	 0,9 4,5

Число мешканців села, що перебувають на обліку у службі зайнятості, до 2006 року постійно зростало (табл. 2).

Таблиця 2 – Чисельність безробітних які проживають у сільській місцевості України та їх працевлаштування

Регіон	Перебувало на обліку в службі зайнятості, (осіб)			2007 р. до 2001 р., %	Працевлаштовано, (осіб)		Рівень працевлаштування, %	
	2001р.	2006р.	2007р.		2006р.	2007р.	2006р.	2007р.
Україна	617576	986091	872541	159,7	260433	265979	26,4	30,5
АР Крим	16940	38358	30712	226,4	7539	7201	19,7	23,4
Вінницька	28808	59932	54498	208,0	20327	20567	33,9	37,7
Волинська	22178	31456	26110	141,8	8186	7977	26,0	30,6
Дніпропетровська	34597	38455	32252	111,2	10180	10108	26,5	31,3

Продовження таблиці 2

Донецька	18253	19442	17457	106,5	4648	4947	23,9	28,3
Житомирська	27414	38476	34364	140,4	10733	10124	28,0	29,5
Закарпатська	48417	36614	31497	75,6	9362	9597	25,8	30,5
Івано-Франківська	46374	50349	44420	108,6	11640	11435	23,1	25,7
Київська	23263	27670	25491	118,9	9378	10114	33,9	39,7
Кіровоградська	12956	30981	28557	239,1	8766	9432	28,3	33,0
Луганська	19490	25525	23683	131,0	6724	7224	26,3	30,5
Львівська	59915	62267	50143	103,9	12752	12982	20,5	25,9
Миколаївська	18057	35160	30399	194,7	9066	9350	25,8	30,8
Одеська	10041	44421	42641	442,4	12728	13522	28,7	31,7
Полтавська	23774	47647	45737	200,6	12079	13235	25,3	28,9
Рівненська	40272	53384	47819	132,6	12531	12626	23,5	26,4
Сумська	13732	28515	26700	207,7	7290	7254	25,6	27,2
Тернопільська	31769	61191	51859	192,6	17762	16709	29,0	32,2
Харківська	23533	38481	35533	163,5	11175	12576	29,1	35,4
Херсонська	16872	33242	28006	197,0	8138	7938	24,5	28,3
Хмельницька	12846	43611	40120	339,5	13651	15120	31,3	37,7
Черкаська	16506	46526	42175	281,9	13910	14229	30,0	33,7
Чернівецька	25144	41333	32156	164,4	10030	8918	24,3	27,7
Чернігівська	10155	23261	22218	229,1	5569	5940	23,9	26,7

Якщо у 2001 році на обліку перебувало 618 тис. осіб, то у 2005 р. їх було уже 1040 тис. осіб. В 2006-2007 рр. цей показник дещо знизився і складав відповідно 986 тис. осіб та 873 тис. осіб. Що ж стосується окремих регіонів, то ситуація там набагато складніша. Найбільше число селян, що перебували на обліку у службі зайнятості у 2007 році, спостерігалось у західних та деяких центральних областях України, зокрема: Вінницькій (54498), Тернопільській (51859), Львівській області (50143), Рівненській (47819), Полтавській (45737), а також у Івано-Франківській (44420) та Черкаській (42175) областях. Менше всіх перебувало на обліку селян у Сумській (26700), Київській (25491), Луганській (23683), Чернігівській (22218) та Донецькій (17457) областях.

У 2000-2003 рр. у сільській місцевості спостерігалось постійне збільшення чисельності зареєстрованих безробітних. Починаючи з 2004 р. з'явилася деяка позитивна тенденція у зменшенні цього показника з 445,8 тис. осіб у 2004 р. до 347,8 тис. осіб у 2007р., тоді як кількість зареєстрованих безробітних міської місцевості у 2000-2007 рр. скоротилася більше ніж у двічі (табл. 3).

Таблиця 3 – Рівень зареєстрованого безробіття в сільській місцевості у 1999 – 2007 рр.

№ з/п	Показник	Рік									2007р. до 1999р.,%
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
1.	Чисельність зареєстрованих безробітних, що проживають у сільській місцевості, тис. осіб	236,7	286,7	326,1	472,2	508,3	445,8	433,4	397,8	347,8	у 1,47 рази
2.	Рівень зареєстрованого безробіття серед жителів сільської місцевості, (на кінець року), %	3,95	4,50	4,76	5,40	6,87	7,4	7,1	6,6	5,7	х
3.	Рівень зареєстрованого безробіття міського населення, (на кінець року), %	4,41	4,14	3,34	2,92	2,90	3,6	3,2	2,7	2,2	х

Реформування відносин власності в сільськогосподарському секторі економіки країни призвело до формування протилежних тенденцій розвитку зареєстрованого ринку праці в сільській та міській місцевостях. Якщо у містах рівень зареєстрованого

безробіття за 1999-2007 рр. знижувався швидшими темпами (з 4,41% до 2,2%), то на селі до 2004 р. він зростав, з 2005 р. намітилася деяка тенденція зменшення цього показника і у 2007 році він склав 5,7%.

В 2005-2006 рр. рівень безробіття (за методологією МОП) в сільській місцевості був нижчим за рівень зареєстрованого безробіття. Це пояснюється тим, що селяни працездатного віку навіть за умов наявності зайнятості в ОСГ, зверталися до державної служби зайнятості, оскільки потребували державної соціальної допомоги. Так, у 2005 р. кількість зареєстрованих безробітних селян на 8,1% перевищила відповідну чисельність безробітних сільської місцевості, визначених за методологією МОП, у 2006 р. – на 0,9%. У 2007 р. чисельність зареєстрованих безробітних села на 8,3% була нижчою кількості безробітних (за методологією МОП).

Якщо ж порівняти чисельність офіційно зареєстрованих безробітних сільської місцевості з 1999 р. по 2007 р., то бачимо, що відбулося значне загострення проблеми безробіття на селі. У 2007 р. цей показник склав 347,8 тис. осіб, а у 1999 р. – 236,7 тис. осіб, тобто зріс у 1,47 рази.

За сприяння служби зайнятості у 2007р. роботу знаходив в середньому лише кожен четвертий мешканець села, що перебував на обліку по безробіттю. Проте, в таких регіонах, як АР Крим, Запорізька, Львівська, Івано-Франківська, Рівненська області рівень працевлаштування у 2007 році коливався в межах 23,4-26,7%. Така ситуація неминуче призводить до зростання числа осіб, які отримують статус безробітних.

Нині економічні умови на селі досить складні. Інфляція, зростання цін, нестача коштів для придбання палива, будівельних матеріалів та ін. Але ж проблеми, якими б вони не були складними, розв'язувати можуть тільки люди. Надзвичайно важливим є вплив на ринок праці доходів сільського населення. Як показують дослідження, розмір заробітної плати працівників сільськогосподарських підприємств у 2007 році склав 733 грн. на місяць, тобто був у 2,1 рази нижчий, ніж у промисловості [5, С.217]. А це призводить до того, що селяни прагнуть знайти собі робоче місце не в сільському господарстві, а в інших більш матеріально привабливих сферах діяльності.

За даними суцільного статистичного обстеження сільських населених пунктів, які проводив Держкомстат України, на початок 2005 р. серед сільського населення 3,8 млн. складали працюючі особи (45,6% від числа населення у працездатному віці), що на 13,1% менше порівняно з даними попереднього обстеження (на 01.01.2001 р.), причому майже половина з них (40,2%) працювала за межами свого населеного пункту, у тому числі переважна більшість (71,0%) – у містах та селищах міського типу. У той же час, за даними статистичного обстеження серед працездатного сільського населення станом на кінець 2005 р. 2,9 млн. осіб ніде не працювали і не навчалися, що на 21,5% більше ніж при обстеженні на 01.01.2001 р. [6, С.4–5].

Актуальною є і соціальна сторона проблеми сільського ринку праці. Одним з важливих показників умов життя сільського населення є стан благоустрою сільського житлового фонду. Як показали дані суцільного обстеження сільських населених пунктів, які здійснював Держкомстат України, станом на 01.11.2006 р., 49% сільських населених пунктів не мали на своїй території будь-яких суб'єктів господарської діяльності, 70% - не мали дитячих дошкільних закладів, 51% з них (де є діти 7-17 років) не мали шкіл. Незадовільним є забезпечення сільських населених пунктів побутовим, медичним обслуговуванням, послугами зв'язку, радіо тощо. Тому, якщо навіть уявити, що робочі місця на селі з'являться, то навряд чи вони приваблюватимуть мешканців села через відсутність умов пристойного життя.

Найгірша ситуація у цьому відношенні у малих селах, що неминуче призводить до їх деградації та повного занепаду. Адже відсутність суб'єктів господарювання не дає можливості сільським радам поповнювати місцеві бюджети та розвивати соціальну інфраструктуру у сільській місцевості, відповідно і зменшується кількість робочих місць для селян, створюється напруження на сільському ринку праці.

Світова фінансова й економічна криза, яка розпочалася у 2008 році, поглибила кризові явища в економіці України і зокрема у сільському господарстві. Слід очікувати подальшого погіршення ситуації на сільському ринку праці, якщо не запровадити екстрених заходів, спрямованих на стабілізацію і зростання сільськогосподарського виробництва, збільшення попиту на робочу силу і підвищення зайнятості сільського населення.

Насамперед у ситуації, що склалася, необхідно законодавчо, реально захистити національного сільськогосподарського виробника від імпорту сільгоспродуктів, шляхом проведення поміркованого протекціонізму, який в умовах світової кризи розпочали застосовувати майже всі країни, захищаючи національне виробництво, розширюючи попит на вітчизняні продукти. Водночас потрібно скасувати обмеження при експорті основних видів зернових та технічних культур.

Терміново необхідно обмежити вартість послуг посередників, особливо монополістів, у процесі реалізації сільськогосподарської продукції, постачання селу палива, добрив, інших засобів виробництва. Економіка села потребує фінансової допомоги. Дотації сільськогосподарським товаровиробникам в умовах економічної глобалізації повинні бути співставлені з обсягом дотацій у східноєвропейських країнах. Вважаємо за доцільне частину виділеної Україні позики Міжнародного валютного фонду спрямувати на закупівлю сільськогосподарської продукції у вітчизняних товаровиробників, а також на пільгове кредитування сільськогосподарських підприємств.

Збільшення пропозиції робочої сили відповідної кваліфікації на ринку праці в сільській місцевості повинно проводитися шляхом підготовки і перепідготовки робочої сили, яка вивільняється з інших галузей внаслідок економічної кризи і структурних змін в економіці. Сільське господарство і виробництва, які пов'язані з ним, повинні стати в Україні тією економічною подушкою безпеки, яка в змозі пом'якшити кризове падіння національної економіки і в подальшому стати фундаментом економічного відродження, зростання зайнятості не лише в сільському господарстві, але й в інших галузях економіки країни.

Список літератури

1. Статистика ринку праці: Міжнародні стандарти та національний досвід. Навчальний посібник / За ред. Н.С.Власенко, Н.В.Григорович, Н.В.Рубльової. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2006 – 320 с.
2. Міграція населення України у 2007 році. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2008. – 99 с.
3. Белашапка В.А. Транснациональные корпорации в международном бизнесе. – К.: КГЗУ, 1994. – 44 с.
4. Економічна активність населення України 2007. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2008. – 224 с.
5. Праця України 2007, Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2008. – 405 с.
6. Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України. Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2006. – 207 с.

Данная публикация посвящена рассмотрению проблем сельского рынка труда, анализу факторов, которые на него влияют.

The present publication considers the problems of the rural labour market, analyses the factors which influence it.